

Històries que deixen empremta (digital): El *webdoc* HEBE com a metodologia/eina de recerca sobre l'apoderament

Manel Jiménez Morales | Alan Salvadó Romero

Atent als intercanvis dinàmics del coneixement, la pedagogia s'ha mostrat altament permeable a l'apropiació de metodologies de recerca disruptives i innovadores. Ho ha fet ostensiblement per acostar-se a un territori pràcticament inèdit com és el de les noves tecnologies, les quals han deixat de ser una mera eina per esdevenir l'essència del mètode científic. Aquestes metodologies incorporen sovint el treball creatiu amb imatges com a part activa del procés d'investigació, el qual, al mateix temps, esdevé procés d'aprenentatge i d'autoconeixement. Per il·lustrar aquestes qüestions prendrem en consideració el *webdoc* HEBE [<http://webdoc.projectehebe.com/>] (2017), un projecte de recerca vinculat sobre l'apoderament juvenil.

Cal aclarir que *webdoc*, *documental interactiu* o *i-doc* són alguns dels termes emprats per definir “qualsevol projecte que s'inicia amb la intenció de documentar la ‘realitat’, en el qual s'utilitzen tecnologies digitals interactives per tal d'aconseguir-ho” (ASTON; GAUDENZI; ROSE, 2017). Com apunta Carles Sora (2015), l'aparició d'aquest (sub)gènere es deu a tres factors: l'interès del públic en la interacció i la participació; l'existència d'una tecnologia que

possibilita aquesta cultura participativa; i la voluntat creativa d'experimentar amb narratives en línia. La relació de l'usuari o usuària amb les noves interfícies de navegació (SCOLARI, 2018) ha aguditzat l'aparició de determinats formats audiovisuals relacionats íntimament amb la selecció d'un recorregut narratiu personal. Sota aquesta tendència i les premisses esmentades han proliferat en els últims temps una sèrie de productes audiovisuals –“transmedia documentaries, serious games, locative docs, docu-games, and virtual reality non-fiction” (ASTON; GAUDENZI; ROSE, 2017)– que troben en la interactivitat de l'usuari o usuària el seu nexa comú.

En paral·lel, la investigació universitària s'ha mostrat cada vegada més interessada pel coneixement generat des d'entorns no acadèmics i ha potenciat fenòmens com el de la “ciència ciutadana” (IRWIN, 1995). Amb el doble objectiu de convertir la ciutadania en objecte d'estudi i recollir la seva opinió per plantejar hipòtesis, la ciència ciutadana connecta amb aquelles pràctiques de la pedagogia social que tracten d'identificar determinades problemàtiques per trobar-hi solucions.

De la síntesi dels dos processos detallats –l'emergència de nous formats audiovisu-

■ **Manel Jiménez-Morales**, professor del Departament de Comunicació de la Universitat Pompeu Fabra.

■ **Alan Salvadó Romero**, professor del Departament de Comunicació de la Universitat Pompeu Fabra.

▼ Fotograma del documental HEBE



als i l'aplicació de la ciència ciutadana– neix el *webdoc* HEBE, un documental interactiu sobre l'apoderament juvenil que parteix d'una recerca interuniversitària finançada pel Ministeri d'Economia, Indústria i Competitivitat, i feta en col·laboració amb la Universitat de Girona, la Universitat de Barcelona, la Universitat Autònoma de Barcelona i la Universitat Pompeu Fabra. HEBE té com a protagonistes 6 joves d'entre 18 i 27 anys. Després d'uns tallers de pedagogia audiovisual, aquests joves van realitzar individualment tres peces artístiques, a partir de les quals s'interrogaven sobre el seu apoderament. Les 18 peces resultants s'acompanyen de les reflexions enregistrades amb els i les joves debatent i compartint les seves imatges. Tant el material creatiu com el reflexiu són els que estructuren el relat interactiu.

Ateses aquestes característiques, el projecte HEBE va considerar que el gènere del *webdoc* podia proveir d'eines distintives respecte a altres formats audiovisuals per copsar el concepte d'apoderament juvenil allhora que el promovia entre els participants:

1. Pel fet de tractar-se d'un espai d'espais, en moviment i en construcció constant, de manera que permetia incloure elements addicionals a mesura que progressava, tot entenent que el concepte explorat és també un procés dinàmic.
2. En ser una proposta participativa i creativa: l'usuari o usuària prenia un rol actiu sobre aquelles qüestions que el mateix documental plantejava. Així, assistia a una experiència de qüestionament personal que suposava no només revisar el seu propi apoderament, sinó també apoderar-se des de la presa de consciència.

HEBE té com a protagonistes 6 joves d'entre 18 i 27 anys. Després d'uns tallers de pedagogia audiovisual, aquests joves van realitzar individualment tres peces artístiques, a partir de les quals s'interrogaven sobre el seu apoderament.

3. Tot impulsant-lo en els i les participants des d'un triple circuit:
 1. L'autoconsciència, de la seva reflexió al voltant del projecte.
 2. L'aprenentatge sobre la construcció narrativa i els relats identitaris a través d'eines audiovisuals. Aquesta adquisició competencial estava lligada a la metodologia dels relats de vida emprada dins del macroprojecte HEBE (LLENA; AGUD; PÁEZ; VILA, 2017).
 3. La participació en un procés de creixement en què els i les joves formaven part d'una experiència social de posada en comú, de convivència i de compartició amb altres joves, els quals els proporcionaven, al seu torn, eines i recursos per a l'apoderament.

Aquest plantejament pretenia generar una metodologia d'investigació que fos, al ma-

teix temps, una eina possibilitadora i un catalitzador de l'expressió artística i creativa. Es perseguia generar un instrument d'aplicabilitat immediata a altres contextos de capacitació dels joves, en un exercici d'acostar la recerca universitària al diàleg amb la realitat i la transferència de recursos i coneixement a la societat.

La reflexió que va guiar aquest instrument partia de tres macroindicadors dels quals va proveir el projecte HEBE després d'un curós estudi sobre l'estat de l'art de l'apoderament: els espais, els moments i els processos de creixement personal com a agents definitoris de les experiències d'adquisició competencial.

En l'exercici de trasllat d'aquests tres macroindicadors a la metodologia aplicada, la seva pròpia abstracció generava algunes limitacions per la impossibilitat d'il·lustrar de manera concreta determinades nocions en peces audiovisuals de no més de tres minuts i elaborades per joves no avesats a la construcció fílmica. Per possibilitar aquesta concreció, es va optar per la transposició d'alguns dels macroindicadors: es va mantenir el *d'espai*, però, en el cas dels *processos*, es va optar per una fórmula de *relat del jo*, que possibilités abastar una reflexió àmplia i canviant en el temps. Per això es va intercanviar aquest concepte amb el d'*autoretret*. Pel que fa als *moments*, es va reflexionar sobre el terme de *mentor*, la persona

que, en un instant precís va esdevenir un facilitador per a l'adquisició de competències vitals. D'aquesta manera, els *moments* es van reemplaçar pel concepte de *persona*.

A partir d'aquí, les 18 peces audiovisuals exploren el concepte d'apoderament amb una sèrie de constants:

A. RELATS D'AUTORETRAT

S'imposa aquí un component biogràfic, que atén de manera substantiva a narracions:

- Protohistòriques: aquells relats que precedeixen els i les autores i que parlen de la seva configuració genealògica i la presència d'una constel·lació familiar que ha deixat empremta en els i les protagonistes.
- Processuals: contenen relats de trajectòria vital, sovint des del naixement fins al moment en què s'executa la peça.
- Confrontatives: s'hi tracta el moment present en un exercici d'autointerrogació i presentació de la seva personalitat.
- Expressives: la reflexió de l'apoderament parteix de la manifestació artística de l'autor o autora a partir de les imatges com a acte afirmatiu del seu jo.

B. RELATS DE PERSONA

De manera general, aquestes peces no estan lligades a un gest concret o a un instant revelador. Tenen, com a element comú, la forma d'un homenatge a les persones apoderadores que sovint s'articula de manera més abstrac-

Aquestes peces demostren una ingent varietat i conclouen que la capacitació juvenil es desenvolupa tant en indrets d'educació formals com no formals.

ta. Apareixen capacitadors o capacitadores, que aporten eines intangibles i recurrents. Es diferencien clarament tres referents:

- Parentals: tan presents com absents, es destaca sovint el component quotidià per reforçar la idea de l'acompanyament assidu.
- Fraternal: és destacable l'aparició de germans que ofereixen un creixement personal als i les protagonistes des de la complicitat i la compartició de moments ordinaris d'oci o de vida familiar. No s'aprecia aquí tant el concepte de mentoria com el d'apoderament, potenciat per l'intercanvi vivencial i l'experiència compartida.
- Acadèmics: hi tenen també cabuda les figures que han exercit un rol formatiu, en realitat, més enllà de l'entorn merament acadèmic per oferir coneixements de desenvolupament social.

C. RELATS D'ESPAI

Aquestes peces demostren una ingent varietat i conclouen que la capacitació juvenil

es desenvolupa tant en indrets d'educació formals com no formals. A manera de simplificació, proposem les següents categories de classificació:

- De formació educativa: són indrets dirigits, institucionalitzats i orientats a les activitats guiades per a la pròpia capacitació dintre del marc de programes pedagògics.
- De formació professional: els emplaçaments de desenvolupament laboral esdevenen indrets de realització personal i maduració plena en l'apoderament social.
- De formació socialitzadora: es manifesten també llocs d'aprenentatge no formal en emplaçaments no dinamitzats com, per exemple, el propi territori urbà. El carrer, especialment en la perifèria de les ciutats, es descriu com un espai de llibertat i capacitació a través de la interacció social i comunitària.
- De formació personal: el territori totalment privat –el domicili o l'habitació dels i les protagonistes d'HEBE– esdevé no només un element d'afirmació i seguretat, sinó també el punt de confluència i assimilació dels aprenentatges, epicentre de les determinacions personals i de la concreció personal dels desitjos de progrés i transformació. Algunes peces destaquen també el valor de la pèrdua dels espais per fer emergir que la idea de l'evanescència i la constant transició és un element que pot refermar la capacitació personal.

La metodologia aplicada ofereix, sens dubte, una reflexió sobre el concepte d'apoderament des dels relats en primera persona. Però més enllà d'aquesta experiència conduïda pels tallers de pedagogia fílmica que van orientar el procés de creació del *webdoc* HEBE, la proposta científica utilitzada permet també recollir les experiències dels usuaris a través dels tres macroindicadors. El resultat ofereix un diàleg entre els i les protagonistes de les peces i els espectadors/participadors, el qual possibilita l'enriquiment del concepte d'apoderament i la reflexió sobre els mecanismes pels quals els joves s'apoderen avui dia. En aquesta cruïlla entre l'escriptura digital personal i la interacció amb els discursos s'apodera també la mateixa metodologia científica de l'educació social, a partir d'una contribució activa i transmediàtica d'altres relats fílmics. El diàleg que es produeix entre participants i usuaris obre una dimensió suplementària: aquella en la qual aquell qui explora el documental es converteix en *prosumer*, productor i consumidor dels mateixos continguts del *webdoc*. És sota aquesta perspectiva que se sublima l'experiència participativa del gènere audiovisual que ens ocupa i s'expandeix en registres d'abast personal i, en alguns casos, domèstics, però d'alt interès a l'hora de comprendre els fenòmens que envolten la comunicació digital i transmediàtica, i els processos actius d'implicació juvenil. ■

Referències bibliogràfiques

- ASTON, Judith; GAUDENZI, Sandra; ROSE, Mandy. [ed.]. *I-Docs. The Evolving Practices of Interactive Documentary*. Nova York: Columbia University Press, 2017.
- IRWIN, Alan. *Citizen Science: A Study of People, Expertise and Sustainable Development*. Londres: Routledge, 1995.
- LLENA, Asun; AGUD, Íngrid; PÁEZ, Sonia; VILA, Carles. “Explorando momentos clave para el empoderamiento de jóvenes a partir de sus relatos”. *Pedagogía social: revista interuniversitaria*. Núm. 30 (2017), p. 81-94.
- SCOLARI, Carlos. *Las leyes de la interfaz*. Barcelona: Gedisa, 2018.
- SORA, Carles. “Etapas, factores de transformación y modelo de análisis del nuevo audiovisual interactivo online”. *El profesional de la información*, Núm. 24(4) (2015), p. 424-431.

CITA ARTICLE

JIMÉNEZ MORALES, Manel; SALVADÓ ROMERO, Alan. “Històries que deixen empremta (digital): El *webdoc* HEBE com a metodologia/eina de recerca sobre l’apoderament”. *Quaderns d’Educació Social*. Col·legi d’Educadores i Educadors Socials de Catalunya. Núm. 20 (desembre 2018), p. 92-97.

RESUM

Aquest article exposa la metodologia aplicada al projecte HEBE sobre l’apoderament juvenil. A través de la creació d’un documental interactiu, HEBE proposa un instrument per a la recerca col·laborativa que vol destacar els relats personals i introspectius al voltant del concepte d’apoderament.

Paraules clau: apoderament, *webdoc*, cultura participativa

ABSTRACT

This article presents the methodology applied to the HEBE project on youth empowerment. Through the creation of an interactive documentary, HEBE proposes a tool for collaborative research that aims to highlight personal and introspective stories about the concept of empowerment.

Keywords: empowerment, *webdoc*, participatory culture